

інформацію щодо проблеми партнерської взаємодії в процесі фахового навчання, хоча й вказують на її важливість і висловлюють зацікавленість в цьому питанні. Оцінка ж власної здатності до партнерської взаємодії більшості майбутніх фахівців перебуває на середній позначці. Деякі студенти навіть відзначили високий рівень розвитку даної здатності, причому жоден студент не оцінив свою здатність до партнерства як низьку. Проте, як показав аналіз результатів тестування, реальні взаємостосунки молодих людей перебувають на недостатньому рівні їх сформованості.

Зважаючи на отримані результати емпіричного дослідження, ми вважаємо доцільним продовжувати працювати в заданому напрямку. Враховуючи те, що партнерство передбачає симетричність відносин, то рівність позицій партнерів, коли кожен з них постає активним, діяльним суб'єктом, має стати обов'язковою умовою їх розвитку і успішної партнерської взаємодії. Вони повинні вміти бачити себе очима інших людей, визнавати за партнером право на власні думки і переживання, що є досить непростю справою. На нашу думку, саме вивчення рефлексивних умінь студентів має стати наступним завданням емпіричного дослідження.

Список використаних джерел

1. Грейліх О. О. Формування міжособистісної професійної взаємодії у майбутніх педагогів / О. О. Грейліх // Наука і освіта. – 2008. – № 4-5. – С. 77-80.
2. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [уклад.: Р. В. Болдирев та ін.]. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 4. – 656 с.
3. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу / В. В. Москаленко – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 448 с.
4. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. / Р. С. Немов. – М.: Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 2003. – Кн. 3. – 640 с.
5. Пов'якель Н. І. Психологічна готовність до партнерства як передумова становлення партнерських відносин при вирішенні конфліктів // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Проблеми безпеки української нації на порозі XXI сторіччя. – Частина 1. – Київ-Чернівці, 1998.
6. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття "партнерство" / Г. Татаринцева // Наука молода. – 2007. – № 8. – С. 145-150.
7. Хайруллин Г. Т. Технология и техника взаимодействия / Г.Т. Хайруллин. – Республика Казахстан, Алматы: КИЦ: АВС, 1999. – 248 с.

8. Шигонська Н. В. Філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії "професійна взаємодія" / Н. В. Шигонська // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – Вип. 42. – С. 160-164.

The contents and place of partner interaction of teachers and students during vocational training are opened; prevailing types of relations in group interaction of the future teachers are certain and characterized on the basis of the analysis of results of practical research in this article.

Keywords: the vocational training, the partner relations, the interaction, the partner interaction.

Отримано: 12.02.2010

УДК 159. 923

О.В.Крюкова

Соціальна зрілість особистості у сучасних психологічних дослідженнях

У статті визначено сутність, психологічний зміст соціальної зрілості особистості та її компонентів: відповідальності, толерантності, саморозвитку; розглянуто підходи до розуміння психології толерантності, відповідальності, саморозвитку.

Ключові слова: соціальна зрілість особистості, відповідальність, толерантність, саморозвиток.

В статье определены сущность, психологическое содержание социальной зрелости личности и ее компонентов: ответственности, толерантности, саморазвития; рассмотрены подходы к пониманию психологии толерантности, ответственности, саморазвития.

Ключевые слова: социальная зрелость личности, ответственность, толерантность, саморазвитие.

Постановка проблеми. Згідно з Державною національною програмою "Освіта" (Україна XXI століття), Національною доктриною розвитку освіти, Законами України "Про освіту" і "Про вищу освіту" основним завданням школи на сучасному етапі є формування соціально зрілої особистості. Соціальна зрілість може бути розглянута як основний критерій якості освіти. В рамках системи дошкільної, загальної і вищої освіти виділяють такі види

зрілості людини. Дошкільник досягає шкільної зрілості як готовності до навчання в школі; випускник початкової школи – навчальної зрілості як готовності до навчання в основній школі; випускник школи – особистісної зрілості як готовності до усвідомленого вибору подальшого освітнього і життєвого шляху; випускник вищої школи – соціальної зрілості як готовності до життєвого і професійного самовизначення. Аналіз студентської молоді свідчить про недостатню розвиненість тих соціальних якостей, без яких успіх у професійній діяльності може бути проблематичним. Це зумовлює критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формує нові уявлення про своє професійне майбутнє та майбутнє суспільства. Така ситуація визначає актуальність вивчення проблеми соціальної зрілості особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема соціальної зрілості, розробки її внутрішніх, суб'єктивних основ стає в ряд актуальних проблем сучасної психології, і зокрема, соціальної психології. Проблема соціальної зрілості знайшла своє відображення в психологічних концепціях соціалізації-індивідуалізації особистості Г.М.Андрєєвої, М.І.Бобньової, І.С.Кона, Б.Д.Паригіна, А.В.Петровського, Д.І.Фельдштейна, Е.Еріксона; соціальних установок і ціннісних відносин (В.Н.Мясищев, Ш.А.Надірашвілі, В.А.Ядов); в теоретичних уявленнях про особистісну зрілість у вітчизняній і зарубіжній психології (А.Г.Асмолов, В.С.Братусь, В.П.Зинченко, В.С.Мухіна, В.А.Петровський, А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл, Е.Фромм); в розробці методів активного соціально-психологічного навчання (Ю.Н.Ємельянов, Є.С.Кузьмін). Проте слід зауважити, що сьогодні не до кінця розкриті та обґрунтовані наукова сутність, структура соціальної зрілості особистості.

Метою даної статті є визначення сутності, психологічного змісту, структури і показників соціальної зрілості особистості.

Виклад основного матеріалу. На думку І.Кона, соціальна зрілість особистості – поняття, що фіксує одне з головних досягнень процесів навчання і виховання, здійснюваного сім'єю, школою, соціальним оточенням, соціумом в цілому. Соціальна зрілість розглядається як стійка якість особистості, що характеризується цілісністю, передбачуваністю, соціальною спрямованістю поведінки в усіх сферах життєдіяльності. Зріла особистість – це особистість, яка активно володіє своїм оточенням, стійкою єдністю особистісних рис і ціннісних орієнтацій і здатна правильно сприймати людей і себе [4].

Ф.Р.Філіппов зазначає, що соціальна зрілість – об'єктивно необхідний етап розвитку особистості, який характеризується досягненням самостійного соціального положення людини.

Обумовлений професійно-технічними і соціальними вимогами рівень освіти забезпечує реалізацію людиною її цивільних прав і обов'язків, засвоєння, інтеріоризацію етичних норм і цінностей класу, соціальної групи, суспільства в цілому, традицій і духовного багатства національної і загальнолюдської культури. К.К.Платонов використовує термін “мінімум соціальної зрілості особистості” і визначає його як етап розвитку особистості, як поява в її спрямованості соціальних норм, що визначають здатність усвідомлено, активно і самостійно брати участь в житті суспільства, прагнення до подальшого, максимально можливого для неї ідейно-політичного і професійного вдосконалення.

У соціально-психологічному контексті поняття “зрілість” трактується як досягнення в розвитку особистості та індивідуальності, що характеризується здібністю людини до самостійності в житті, коли вона не потребує допомоги з боку інших, які б підтримували її життєву рівновагу і протистояння життєвим труднощам (К.О.Абульханова-Славська, Г.М.Андрєєва, А.Г.Асмолов, В.І.Слободчиков та ін.). Протягом життя людина продовжує оцінювати свій досвід, прогнозує свою поведінку, зіставляючи її з реальними або передбачуваними оцінками і досвідом інших людей. Проте “значущі інші” стають лише її порадиниками, опонентами в справах, з приводу яких вона сама ухвалює життєво важливі рішення на основі власних “значень життя”. Здібність до прийняття таких рішень і до їх здійснення – показник зрілості психічного розвитку людини, а критерії, на основі яких вона їх здійснює, – соціального розвитку.

На суперечності при виділенні критеріїв оцінки соціальної зрілості указував І.С.Кон. Він пише, що, “намагаючись сформулювати єдиний критерій соціальної зрілості, деякі автори вибирають як такий критерій початок самостійного трудового життя. Взавши за основу цей критерій, ми знайшли б перш за все величезну нерівномірність у темпах соціального дозрівання різних груп молоді: раніше дозріває сільська молодь, потім робітники і пізніше – молодь, студентство” [4, с.42]. І.С.Кон робить висновок, що необхідно розглядати соціальне дозрівання як багатовимірний процес, що має не один, а декілька критеріїв. До найважливіших з них він відносить: “завершення освіти, набуття стабільної професії, початок трудової діяльності, матеріальну незалежність від батьків, політичне і цивільне повноліття, службу в армії (для чоловіків), вступ до браку, народження першої дитини. Перехід від дитинства до дорослості характеризується збільшенням кількості і розширенням діапазону фактично доступних або нормативно обов'язкових для індивіда

даного віку соціальних ролей, що пов'язано з розширенням сфери його життєдіяльності. В процесі розвитку істотно міняється суб'єктивна значущість і співвідношення різних ролей і пов'язаних з ними відносин" [4, с.42].

Г.С. Сухобська [9] розглядає найважливіші атрибути соціально-психологічної зрілості і відносить до них такі здібності: до самостійного прогнозування своєї поведінки в будь-яких життєвих нестандартних ситуаціях на основі розвинутої здатності здобувати потрібну інформацію і аналізувати її стосовно мети; до мобілізації себе на виконання власного рішення всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально немотивованому бажанню її припинити; до самостійного відстеження ходу виконання власних дій і їх результатів; до прояву оцінної рефлексії на основі сформованої самосвідомості і об'єктивної неупередженої оцінки своїх думок, дій, вчинків; до емоційно-адекватної реакції на різні ситуації власної поведінки.

А.А. Реан [5] розглядає чотири компоненти соціальної зрілості особистості. Ці компоненти є базовими, фундаментальними, оскільки навколо них певним чином і групується безліч інших. Такими компонентами є: "трійка" відповідальність, терпимість (толерантність), саморозвиток; четвертий інтеграційний компонент, який охоплює всі попередні і одночасно присутній у кожному з них – позитивне мислення, позитивне ставлення до світу.

У працях М. Савчина *відповідальність* досліджується як особистісна основа відповідальної поведінки, яка є смисловим утворенням особистості, своєрідним загальним принципом співвіднесення в межах цілісної мотиваційно-смислової сфери мотивів, цілей та засобів життєдіяльності. На його думку, відповідальна поведінка – це тип соціальної поведінки людини, спрямованої на реалізацію предмета відповідальності (обов'язки, доручення, завдання), яка внутрішньо опосередкована особистісним смислом цього предмета і суб'єктивною імперативністю інстанцій відповідальності, а у зовнішньому плані – конкретними соціально-психологічними та матеріальними умовами її реалізації [8].

Аналіз психологічних досліджень (І. Бех [2], М. Савчин [8]) засвідчує, що відповідальність як якість особистості має складну структуру, яка включає: когнітивний компонент (розуміння суті і предмета відповідальності; розширення і поглиблення знань про норми і правила відповідальної поведінки; усвідомлення того, наскільки важливими є норми, обов'язки на рівні соціуму, групи, індивідуальності); емоційно-ціннісний компонент (емоційні переживання, які розкривають суб'єктивне ставлення до довкілля, оточуючих і до самих себе); мотиваційний компонент (цілі та мотиви,

які спонукають, спрямовують, регулюють відповідальну поведінку); практичний компонент (виконання обов'язків, дотримання норм, морально-етичних вимог, зобов'язань; активні дії щодо відповідального ставлення до себе та інших, за доручені справи). Ці компоненти в сукупності відображають зміст відповідальної поведінки особистості.

Відповідальність – це те, що відрізняє соціально незрілу особистість від середньої норми. У психології особистості досить поширена концепція про два типи відповідальності, яка прийшла з психології каузальної атрибуції (Дж. Роттер). Відповідальність першого типу – це той випадок, коли особистість вважає відповідальною за все, що відбувається з нею в житті, саму себе (інтернальний локус контролю). Відповідальність другого типу пов'язана з ситуацією, коли людина схильна вважати відповідальними за все, що відбувається з нею в житті, або інших людей, або зовнішні обставини, ситуацію (екстернальний локус контролю).

А.А. Реан [5] вважає, що інтернальний контроль краще, ніж екстернальний. Інтернали менш тривожні і схильні до депресії, менш схильні до агресії, більш доброзичливі, терпимі і популярні в групі. Вони більш упевнені в собі і частіше знаходять сенс і мету в житті. Проте включення в концепцію локусу контролю додаткового вектора (стабільність – варіативність) порушує порядок безумовної переваги інтернальності. На поведінку особистості, її мотивацію, рівень активності і на самооцінку впливають: інтернальність в області невдач, пов'язана з варіативним компонентом; інтернальність в області невдач, пов'язана із стабільним компонентом. Атрибуція відповідальності в першому варіанті, пов'язуючи невдачу з недостатністю власних зусиль, покладає відповідальність на особистість і вимагає підвищення активності. При цьому віра в свою здатність вирішити задачу, подолати невдачу не ставиться під сумнів. Атрибуція відповідальності в другому варіанті, також накладаючи відповідальність за невдачу на саму людину, пов'язує невдачу з "об'єктивним чинником" – недостатністю здібностей. Такий варіант інтернальності веде до зниження мотивації, відмови від активності в подоланні невдачі і зрештою до зниження самооцінки.

Традиційні уявлення стверджують, що суб'єкт, який бере відповідальність на себе за всі невдачі, провали і промахи, в житті схильний до серйозного ризику дезадаптації. Орієнтація на всеосяжну відповідальність є підґрунтям для виникнення комплексу провини. Така орієнтація на всеосяжний контроль за ситуацією є чинником ризику психоемоційної дезадаптації, зростання дискомфорту, напруги.

Останнім часом з'явилися нові експериментальні дані, що вносять корективи в уявлення про зв'язок локусу контролю і деяких особливостей особистості [5, с. 575-577]. Так, отримані Д. Лестером результати не підтверджують гіпотезу про зв'язок депресії із зовнішнім локусом контролю. Отримані дані узгоджуються з уявленнями про зв'язок екстернальності з гнівом і агресією, а не з депресією. І нарешті, не можна абстрагуватися від такої обставини, як мінливість локусу контролю. Так, вивчаючи проблему мінливості і стабільності локусу контролю в підлітковому віці, Х. Кулас знайшов невеликі зміни в локусі контролю як у хлопчиків, так і у дівчаток навіть протягом одного року. При цьому у дівчаток зсув відбувається в бік зовнішнього, а у хлопчиків – внутрішнього локусу контролю. А.А.Реан зазначає, що абсолютизувати зв'язок локусу контролю з різними рисами характеру неправомірно. Загальні тенденції доцільно розглядати лише як первинні орієнтири, допускаючи при цьому специфічні прояви цих тенденцій і відхилення від них в конкретних випадках.

Концепція локусу контролю прямо пов'язана з психологією каузальної атрибуції [5, с.576]. Ф. Хайдер виділив разом з внутрішніми (особистісними) і зовнішніми (пов'язаними з навколишнім світом) можливостями ще один параметр атрибуції: стабільність – варіативність. З т.з. внутрішнього (особистісного) аспекту стабільність пов'язується із здібностями, а варіативність – із мотивацією (бажаннями, намірами, стараннями). З т.з. зовнішнього аспекту (навколишній світ) стабільність пов'язується з складністю завдання, а варіативність – із випадком, успіхом, везінням (або невдачею).

Хоча теорія локусу контролю і спирається на уявлення про внутрішню і зовнішню локалізацію відповідальності, ідея стабільності – варіативності не повинна ігноруватися. Одна справа, наприклад, інтернальність в області невдач, пов'язана з варіативним компонентом. І зовсім інша справа – інтернальність в області невдач, пов'язана із стабільним компонентом. В першому випадку атрибутивна формула стисло може бути виражена так: “За цю мою невдачу відповідальний я сам. Не випадок, не обставини, не інші люди, а я. Я недостатньо постарався, не дуже-то напружився. Щоб подолати цю невдачу, треба прикласти більше старань”. В іншому випадку атрибутивна формула такої ж невдачі звучить приблизно так: “За цю мою невдачу відповідальний я сам. Не випадок, не обставини, не інші люди, а я. Я просто недостатньо здатний, щоб справитися з таким завданням. Моїх здібностей тут не вистачає”. І в першому, і в другому випадку йдеться про інтернальний контроль, проте принципова різниця між цими двома варіантами очевидна [6, с. 577].

“Толерантність” – один із найпопулярніших термінів в сучасній вітчизняній і зарубіжній філософській, соціально-політичній, культурологічній, педагогічній літературі. На думку О.А.Гриви [3], толерантність є наскрізною складовою життєвої компетентності, одним із чинників, який пронизує собою ключові компетентності особистості: здатність до автономної діяльності, що дозволяє захищати та піклуватися про права і потреби інших та життєдіяльності в цілому, здатність інтерактивно використовувати мовні та інші комунікативні засоби, зокрема різноманітні інтерактивні технології, вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах, що дозволяє успішно взаємодіяти, співробітничати та вирішувати конфлікти з іншими. Авторка вивела структуру толерантності, в яку включені когнітивна, аксіологічна, інструментальна, якісна складова. Когнітивна складова – те, що людина знає, усвідомлює, чим свідомо оперує: знання про історію і культуру народів світу, регіону мешкання даної людини; основи релігійних знань; гендерні, вікові, етнічні та інші соціальні особливості представників різних груп; процеси, які характеризують сучасність: глобалізація, підвищена конфліктність світу, криза соціуму тощо. Аксіологічна складова – ціннісні установки на цінність особистості і культури як соціального феномена; паритетні, взаємоповажливі відносини; соціальну відповідальність за свої слова і вчинки; подолання стереотипів, упереджень, агресії. Інструментальна складова, що забезпечує вміння особистості спілкуватися з представниками інших культур, соціальних груп; вступати в контакт, взаємодіяти з іншими людьми і групами; здійснювати комунікації; діяти в умовах полікультурного світу; полікультурно мислити; здійснювати саморегуляцію. Якісна складова, що регламентує якості особистості: терпіння; відсутність тривожності; емпатійність; критичність мислення; когнітивну складність; соціальну гнучкість; соціальну перцепцію; емоційну стабільність; самостійність; позитивну самооцінку [3].

А.Б.Орлов, А.З.Шапіро [7] диференціюють розуміння феномена толерантності, до складу якого входять: природна толерантність – відповідність, допитливість, довірливість – властива маленькій дитині, асоціюється з якостями її “Я” (толерантність типу “А”); моральна толерантність – терпимість, асоційована з особистістю (“зовнішнім Я” людини) (толерантність типу “Б”); етична толерантність – прийняття, довіра, асоційована з сутністю або “внутрішнім Я” людини (толерантність типу “В”).

Існує безліч гуманітарних підходів до визначення і дослідження толерантності, однак її власне психологічних трактувань обмаль. Психологічне значення поняття “толерантність” трансформувалось

протягом останніх десятиліть. У психологічному словнику за редакцією А.В.Петровського та М.Г.Ярошевського та М.Г.Ярошевського значиться: “Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – відсутність або послаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу”.

Г. Оллпорт [6] вважав толерантність (терпимість) важливим компонентом в структурі зрілої особистості. В структурі феномена терпимості Г.Оллпорт виділяв два її види: сенсуальна терпимість особистості і диспозиційна терпимість особистості. Сенсуальна терпимість пов’язана із стійкістю до дії соціального середовища, з ослабленням реагування на який-небудь несприятливий чинник за рахунок зниження чутливості до його дії. Сенсуальна терпимість, таким чином, пов’язана з класичною (і навіть психофізіологічною) толерантністю, з підвищенням порогу чутливості до різних дій соціального середовища, у тому числі діям суб’єктів міжособистісної взаємодії. В основі диспозиційної терпимості лежить принципово інший механізм, що забезпечує терпимість особистості при соціальних взаємодіях. У даному випадку йдеться про схильність, готовність до певної (терпимої) реакції особистості на середовище. За диспозиційною терпимістю стоять певні установки особистості, її система ставлень до дійсності: до інших людей, до їх поведінки, до себе, до життя взагалі. Прикладами установок особистості, що забезпечують її диспозиційну терпимість, є: “всі люди коли-небудь помиляються”, “кожний має право на свою думку” та ін. У диспозиційній терпимості особистості сильно виявляється інтегральна складова – позитивне ставлення до світу, позитивне бачення дійсності.

На думку Б.С.Братуся [1], розвиток толерантності перетворюється для освіти в стратегічно значущу мету і тому ця проблема останніми роками стала надзвичайно популярною як в психології, так і в педагогіці. Братусь вважає, що більшість з досліджень толерантності можна віднести до двох великих груп: з одного боку – це теоретичні розробки, з іншого – прикладні. При цьому серед “теоретичних” переважають філософські, культурологічні і соціологічні тексти досить високого рівня абстрактності, а серед прикладних – педагогічні розробки суто технологічно-методичного характеру. Далі Братусь відзначає, що проблема однак в тому, що утворився якийсь “розрив” і очевидна нестача теорій “середнього рівня”. В результаті багато авторів намагаються практико-орієнтовані підходи “виводити” прямо з філософських, етичних, культурологічних концепцій. Більшість педагогічних праць з толерантності виходить з “просвітницької позиції”: ідею толерантності і ненасильства досить лише ясно, детально і настирливо

висловити – і вона почне “працювати”. При цьому випадає дуже важлива ланка – психологічний зміст феномена толерантності, без розуміння якого важко чекати створення адекватних і ефективних педагогічних стратегій.

Толерантність розглядається як терпимість до чужих думок і вірувань. Б.С. Братусь [1] сформулював основні ідеї психології толерантності: справжня толерантність – це прояв свідомого, осмисленого і відповідального вибору людини, її власної позиції і активності з побудови певних відносин (екзистенціально-гуманістичний підхід); психологічний зміст толерантності не може бути зведений до окремої властивості – це складний, багатоаспектний феномен, що має декілька “базових вимірювань” (диверсифікаційний підхід); психологічною основою толерантності і ключовим вимірюванням є її особистісне вимірювання – цінності, значення, особистісні установки (особистісний підхід); серед різноманітних видів і форм толерантності підставою загальної толерантності людини є міжособистісна толерантність: толерантність як особливий спосіб взаємовідношення і міжособистісної взаємодії, спілкування з Іншим як міжособистісний діалог (діалогічний підхід); повноцінна толерантність не може бути результатом тільки зовнішніх дій; допомога в становленні толерантності – це створіння умов для розвитку людини (фасилітативний підхід).

Потреба в саморозвитку, самоактуалізації – це основоположна складова зрілої особистості. Ідея саморозвитку і самореалізації є надзвичайно значущою для багатьох сучасних дослідників особистості людини (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, К.О. Абульханова-Славська, А.В. Брушлінській, В.П. Зінченко). З наявністю вираженого прагнення до саморозвитку пов’язана і успішність людини як суб’єкта професійної діяльності, успішність досягнення нею професійного успіху, а також її професійне довголіття.

Висновки. Аналіз психологічних теорій з проблеми соціальної зрілості свідчить про те, що соціальна зрілість особистості – це стійка якість особистості, що характеризується цілісністю, передбачуваністю, соціальною спрямованістю поведінки в усіх сферах життєдіяльності. Структурними компонентами соціальної зрілості особистості є відповідальність, толерантність, саморозвиток. Відповідальність розглядається як специфічна для зрілої особистості форма саморегуляції та самодетермінації, що виражається в усвідомленні і контролі своєї поведінки, здатності виступати причиною змін у навколишньому світі й у власному житті, в самосвідомості та вмінні передбачати наслідки своїх дій. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння різноманіття

культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Саморозвиток – це вироблення людиною у себе таких особистісних якостей, які представляються їй бажаними. Висловлені підходи до розуміння соціальної зрілості особистості та її компонентів – відповідальності, толерантності, саморозвитку – можуть служити основою для розробки різних програм – як педагогічних, так і дослідницьких і діагностичних.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Г., Братусь Б. С., Братченко С. Л., Бреслав Г. М., Василюк Ф. Е. Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Д.А. Леонтьев (ред.), В.Г. Щур (ред.). — М.: Смысл, 1997. — 336 с.
2. Бех І. Д. Відповідальність особистості як мета виховання // Початкова школа. — 1994. — № 9. — С. 4–8.
3. Грива О. А. Толерантність в полікультурному середовищі: монографія. — К.: Видавництво Національного педагогічного ун-ту ім. М.П.Драгоманова, 2007. — 275 с.
4. Кон И.С. Социологическая психология. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО “МОДЭК”, 1999. — 560 с.
5. Общая психология и психология личности / Под ред А.А.Реана. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. — 639 с.
6. Оллпорт Г. Природа предубеждения // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. — №5. — М.: Изд-во МГУ, 2003.
7. Орлов А.Б., Шапиро А.З. Психология толерантности: проблемы и перспективы // Вопросы психологии. — 2006. — №3.
8. Савчин М.В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості: Дис. ... д-ра психол. наук. — К., 1997. — 447 с.
9. Сухобская Г.С. Понятие “зрелость социально-психологического развития человека” в контексте андрагогики // Новые знания. — 2002. — № 4. — С. 17-20.

The present article is devoted to the essence, psychological maintenance of social maturity of personality and her components: responsibility, tolerance, self-development; considered are approaches to understanding of psychology of tolerance, responsibility, self-development.

Keywords: social maturity of personality, responsibility, tolerance, self-development.

Отримано: 11.03.2010

Особенности функционирования “психосоматичної” сім’ї у дівчат-підлітків з хронічним гастродуоденітом

У статті описано особливості паттернів взаємодії в діаді “матір-дитина” у сім’ях, в яких підлітку поставлений діагноз хронічний гастродуоденіт. Проаналізовано ранні спогади дівчат-пацієнток, розглянуто особливості батьківського ставлення і виховних стратегій, що реалізуються відносно дітей. Представлена факторна структура особливостей відносин з матір’ю у дівчат-підлітків з хронічним гастродуоденітом.

Ключові слова: хронічний гастродуоденіт, психосоматика, діада “матір-дитина”.

В статті описані особливості паттернів взаємодії в диаді “мать-дитя” в сім’ях, де підлітку поставлений діагноз хронічний гастродуоденіт. Проаналізовані ранні спогади дівчат-пацієнток, розглянуто особливості ставлення батьків і виховних стратегій, що реалізуються відносно дітей. Представлена факторна структура відносин з матір’ю дівчат-підлітків з хронічним гастродуоденітом.

Ключевые слова: хронический гастродуоденит, психосоматика, диада “мать-дитя”.

Актуальність дослідження. Серед психосоматичних захворювань у дітей та підлітків хронічний гастродуоденіт (далі за текстом ХГД) і виразкова хвороба шлунка займають одне з провідних місць [1; 5]. За даними МОЗ України, частота гастроентерологічних захворювань варіює в межах 13-18%, досягаючи в мегаполісах 35-40% (Белоусов Ю.В., Денисова М.Ф., 2006).

Незважаючи на визначальну роль в етіології виразкової хвороби хелікобактерної інфекції, психосоматичні аспекти не втратили актуальності й активно обговорюються (В.С. Волков, М.В. Коркіна, В.В. Марілов, Е.І. Белобородова, В.Б. Гриневич та ін). Ю.М. Губачов і співавтори розглядають становлення виразкової хвороби шлунка і 12-палої кишки як розгортання патогенної функціональної системи психосоматичної дезадаптації. Більш того, Ф.Б. Березін і Р.В. Рожанець відводять виразковій хворобі шлунка і 12-палої кишки місце на вершині психосоматичної “піраміди”. Тому лікувальні заходи, що базуються виключно на фармакотерапевтичній дії, виявляються